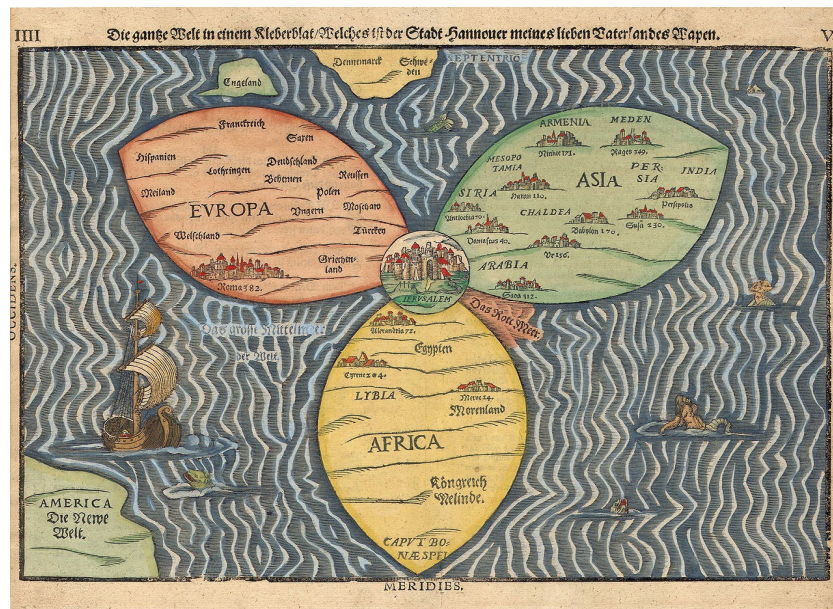

EURÁZSIAI KALEIDOSZKÓP

7. sorozat: A kereszténység geopolitikai súlyponteltolódásai

6. előadás: Arius (250-336) - az észak-afrikai presbiter és pap

Farkas Flórián
Mikes International
Hága, 2014. május 22.

© Mikes International, 2001-2014

Az Eurázsiai Kaleidoszkóp prezentációs (pdf), valamint hanganyaga (mp3) szabadon felhasználható egyéni, illetve oktatási célra. Kereskedelmi felhasználás esetén a Mikes International írásbeli engedélye szükséges.

© Mikes International, 2001-2014

***KérjeteK és adatik néktek; keressetek és
találtok; zörgessetek és megnyittatik néktek.***

Máté 7:7

A 2013-2014 évad műsora

1. A kereszténység elfeledett első ezer éve
2. Chalcedon kulcsszerepe a kereszténység dogmatikai és geopolitikai történetében
3. A kereszténység új súlyponteltolódása a 21. században
4. A kereszténység és Európa a 21. században
5. Az iszlám misztikus (szufi) háttér Elif Shafak regényeiben
6. Geert Kimpen: 'De kabbalist' – a zsidó misztika (kabbala) irodalmi köntösben
7. Mani (216–274) - a fény prófétája
- 8. Arius (250-336) - az észak-afrikai presbiter és pap
9. A kereszties hadjáratok az arabok szemével
10. A kathar (albigens) kultúra virágzása és elpusztítása

Bevezetés

William Whiston: matematikus, teológus, filozófus:

- nyíltan áriánus
- 1737 – Josephus Flavius teljes életművének angolra fordítása

Hilaire Belloc (1870-1953):

- *'The Great Heresies'* (1938): árianizmus, Mohamed, albigensek, reformáció, modernizmus

256 Libia – 336 Konstantinápoly

Bevezetés

János 10

29. Az én Atyám, aki azokat adta nékem, nagyobb mindeneknél; és senki sem ragadhatja ki azokat az én Atyámnak kezéből.

30. **Én és az Atya egy vagyunk.**

János 14

9. Monda néki Jézus: Annyi idő óta veletek vagyok, és még sem ismertél meg engem, Filep? **aki engem látott, látta az Atyát;** mimódon mondod azért te: Mutasd meg nekünk az Atyát?

Bevezetés

János 8

23. És monda nékik: **Ti innét alól valók vagytok, én onnét felül való vagyok; ti e világból valók vagytok, én nem vagyok e világból való.**

58. Monda nékik Jézus: **Bizony, bizony mondom néktek: Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok.**

Bevezetés

János 14

28 Hallottátok, hogy én azt mondtam néktek: Elmegyek, és eljövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örvendeznétek, hogy azt mondtam: Elmegyek az Atyához; **mert az én Atyám nagyobb nálamnál.**

Márk 13

32 **Arról a napról és óráról pedig senki semmit sem tud, sem az égben az angyalok, sem a Fiú, hanem csak az Atya.**

Bevezetés

János 1

- 1 Kezdetben vala az Íge, és az Íge vala az Istennél, és Isten vala az Íge.
- 2 Ez kezdetben az Istennél vala.
- 3 Minden ő általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.
- 4 Ő benne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága;
- 5 És a világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt.
- 6 Vala egy Istentől küldött ember, kinek neve János.
- 7 Ez jött tanúbizonysággul, hogy bizonytságot tegyen a világosságról, hogy mindenki higgyen ő általa.
- 8 Nem ő vala a világosság, hanem jött, hogy bizonytságot tegyen a világosságról.
- 9 Az igazi világosság eljött volt már a világba, amely megvilágosít minden embert.
- 10 A világban volt és a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt.
- 11 Az övéi közé jöve, és az övéi nem fogadják be őt.
- 12 Valakik pedig befogadják őt, hatalmat ada azoknak, hogy Isten fiaivá legyenek, azoknak, akik az ő nevében hisznek;
- 13 Akik nem vérből, sem a testnek akaratából, sem a férfiúnak indulatjából, hanem Istentől születtek.
- 14 **És az Íge testté lett és lakozék mi közöttünk (és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét), aki teljes vala kegyelemmel és igazsággal.**

A vita lényege

Krisztus viszonya az Atyához → egyenlő-e az Atyával?

János evangéliuma 14:28

‘Az én Atyám nagyobb nálamnál.’

→ Krisztus nem létezett mindig, az Atyától van → ellenkezik a Niceai Hitvallás Szentháromság tanával

A tanítás nem Ariustól származik, már jóval előtte voltak, akik ezt tanították. De ő állt igazából e tanítás mögé.

Gyakorlatilag semmi sem maradt meg Arius írásaiból, csak ellenségei írásaiból lehet tanítását valamennyire rekonstruálni. Az elmúlt évtizedekben hatalmasat javult az Arius kutatás minősége.

Élete és személyisége

Valószínűleg líbiai berber származású.

Antiochiában tanult majd visszatért Alexandriába.

A 300-as évek elején komoly szerepet vállalt az ún. Meletius vitában → visszavehetők-e az egyházba azok, akik római nyomásra megtagadták a kereszténységet → Alexandriai Péter püspök 311-ben exkommuniálja. Péter utóda idején visszaveszik és 313-ban megteszik presbiternek Alexandria Baucalis negyedében.

Ellenségei mocskolódása ellenére egy tiszta erkölcsű, aszkéta jellemet lehet róla megrajzolni.

Tanításának lényege – *Thalia* (“bőség”)

Részletek találhatóak Athanasius *‘Négy értekezés az áriánusok ellen’* c. írásában

“Az Úristen maga, ahogyan van, kifejezhetetlen mindenki számára. Senki sem egyenlő vele, sem hasonló (*‘homoios’*), senki sem osztozik az ő dicsőségében.

Őt nem teremtettnak nevezzük, ellentétben vele, aki természete szerint teremtett.

Dicsőítjük Őt, akinek nincs kezdete, ellentétben vele, akinek van kezdete.

Imádjuk Őt mint időtlent, ellentétben vele, aki időben keletkezett.

Ő, akinek nincs kezdete, hozta létre a Fiút, mint a teremtett lények közül az elsőt. Fiúként hozta Őt létre, Önmaga számára.

Ő {a Fiú} nem rendelkezik az Isten különleges tulajdonságaival (*‘kat’ hypostasis’*)

Mert nem egyenlő és nem azonos Vele (*‘homousios’*).”

Tanításának lényege – *Thalia* (“bőség”)

“Az Úristen akaratából rendelkezik a Fiú azzal a nagysággal és tulajdonságokkal, amelyekkel rendelkezik.

Léte, időben és térben – kizárólag az Úristentől van.

Ő, bár erős Isten, részben ('ek merous') feljebbvalóját dicséri.”

Tehát az Úristen első gondolata a Fiú megteremtése volt, minden idők előtt. Az idő tehát a Logos (Ige) megteremtésével kezdődött.

A következő részben az Atya és a Fiú kapcsolatának meg nem érthetőségét magyarázza.

Tanításának lényege – *Thalia* (“bőség”)

“Röviden, az Úristen kifejezhetetlen a Fiúhoz viszonyítva.
Mivel Ő önmagában Ő maga, ami leírhatatlan,
Így a Fiú nem érti ezeket a dolgokat, s nem rendelkezik azokkal a
képességekkel, hogy ezeket elmagyarázza.
Mert lehetetlen számára, hogy elképzelhe az Atyát, aki Önmaga.
Mert a Fiú még a saját lényegét ('ousia')sem érti.
Fiú léte minden bizonnyal az Atya akarata.
Milyen okoskodás engedi meg, hogy ő, aki az Atyától való megértse
és ismerje a saját szülejét?
Mivel nyilvánvaló, hogy aminek van kezdete nem foghatja fel, vagy
értheti meg annak a létét, amelynek nincs kezdete.”

A következőkben Arius kifejti, hogyan lehet a Fiú Isten, még ha nem is
létezett örökkön örökké.

Tanításának lényege – *Thalia* (“bőség”)

“Értsd meg, hogy a Monad {örökké} volt; de a Dyad nem létezett, mielőtt e világra jött volna.

Ebből azonnal következik, hogy bár a Fiú nem létezett, az Atya Isten volt.

Tehát a Fiú, nem lévén {örök} az Atya akaratából jött létre,
Ő {a Fiú} az Egyetlen teremtetten Isten és ez idegen {minden} mástól.”

Az áriánus problémakör

Kezdetek: Alexandria → Athanasius

A püspök, Alexandriai Sándor lassú reagálása → nem akarta megzavarni az állóvizet → püspöki zsinat → Ariust és követőit kiközösítette → de az áriánus folyamat már nem lehetett kordában tartani

313 Milánói Ediktum → az Egyház hivatalos elismerése → igen erős hatalom

Hosius, Córdoba püspöke → kibékítési kísérlet → kudarcba fulladt

Nagy Konstantin: különös lépés → egyetemes zsinat összehívása

Nicea – 325

325 – Nicea

Szinte minden egyházmegye részt vett

Arius is, püspöke is, Athanasius (!)

22 püspök állt ki Arius mellett

Arius ↔ Athanasius

2 hónapig folyt a vita

Arius:

János ev. 14:28 *‘Az Atya nagyobb mint én.’*

Kolossé 1:15: *‘A teremtés elsőszülötte.’*

Nagy Konstantin nyomására egyetemes hitvallás → **homoousios**

(egynemű, egylényegű) ↔ **homoiousios** (hasonló lényegű)

Arius és híveinek kiközösítése és száműzése

Nicea eredménye

Arius könyveinek elégetése – árianizmus hirdetése → halálbüntetés

A kedélyek lecsillapítása kedvéért először a száműzöttek hazaengedése, majd Arius visszaengedése az Egyházba 336-ban → útban az eseményre Arius meghalt (megmérgezték ??) – ellenfelei szerint isteni büntetés eretneksége miatt

Arius halála nem oldotta meg a problémát → még évszázadokig eltartott míg sikerült gyakorlatilag kiirtani

Nagy Konstantint magát is a halálos ágyán egy áriánus püspök keresztelte meg (Nicomediai Eusebius)

Utóda, II Konstantin áriánus szimpatizáns volt

Julianus az Aposztata – rövid közjáték

Valens → folytatta a niceaiak üldözését

Az áriánizmus utóélete

Utódjának, I Theodosiusnak sikerült a birodalom keleti felében az árianizmust a háttérbe szorítani (rendeletek, üldözés, valamint a II. Ökumenikus Zsinat (Konstantinápoly 381).

Az árianizmus Nyugaton még sokáig élt és virult, a gótok és vandálok között egészen a VIII. sz. elejéig.

Basilica Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna. – Nagy Theodorik (osztrogot király, ca. 500)

Melléklet – Fontosabb Krisztológiai álláspontok

- **Adopcionalisták**: Két Természet álláspont. Krisztus ember, akot a Isten szelleme megtöltött földi élete során vagy azután. A két természet egymástól függetlenül létezett.
- **Apollinarius**: 4. századi püspök, aki Krisztus isteni természetét annyira hangsúlyozta, hogy minden racionalás emberi lélek jelenlétét Krisztusban tagadott. Krisztusnak egy természete volt, isteni. Az Első Konstantinápolyi Zsinat (381) ezt eretnekségnek ítélte.
- **Arius**: Tagadta a Fiú egyenrangúságát az Atyával, s ezzel a Szentháromságot.
- **Basilides**: Gnosztikus keresztény a 3. századból, Egyiptomban tevékenykedett. Tanítása szerint Krisztus azért jött, hogy a fény erőit felszabadítsa az anyagi világ tudatlanságából. Krisztus az Isten Esze (nous), aki Jézusra annak keresztelése alkalmából szállt.
- **Cerinthus**: Gnosztikus keresztény gondolkodó (kb. 100), aki szerint Krisztus spirituális lénye annak a Jordánban való megkeresztelkedése alkalmából szállt. Ez a Két Természet Krisztológiai korai (és radikális) formája.
- **Chalcedoni**: Ez az álláspont lett a fő orthodoxia 451-ben és azóta. A Két természet egyesül Krisztus egy személyében, összetéveszthetetlenül, változatlanul, megosztatlanul és szétválaszthatatlanul. Krisztus Két Természetben létezik.

Melléklet – Fontosabb Krisztológiai álláspontok

- **Docetisták**: Korai nézet, amely szerint Krisztus pusztán egy illúzió, amelyet az isteni lény emberi formaként felöltött; nem volt emberi természete. Krisztus szenvedése a kereszten pusztán illúzió.
- **Ebioniták**: Korai zsidó-keresztény mozgalom, akik szerint Krisztus emberi lény volt, József és Mária fia. Bár ő volt a Messiás, nem volt isteni természete.
- **Eutyches**: Monophysita gondolkodó, aki a 440-es években volt aktív. Krisztust isteni és emberi természetek egyesüléseként fogta fel, de a kritikusai szerint nem hagyott sok helyet Krisztus emberi természetének.
- **Gnosztikusok**: Krisztust isteni lénynek tartották, aki azért jött, hogy a hívőket megváltsa a gonosztól és a szennyezett anyagi világtól. Krisztus igazi természete mindig is isteni volt, s amíg a földön járt, egy természetfölötti testet öltött, amely különbözik az emberiségtől.
- **Manicheusok**: Alapítója Mani (3. század), végül egy független világvallássá vált. Mani egy abszolút és örök harcot tanított a fény és a sötétség erői között. Krisztus szabadítóként jött, hogy megváltsa a fény részeit, amelyek az anyagi világ fogságában sínylődnek. Pusztán isteni lény volt, minden emberi része illúzió. Ez a tanítás közel áll a gnosztikusok és docetisták álláspontjához.

Melléklet – Fontosabb Krisztológiai álláspontok

- **Marcion**: (kb. 85-160) Fontos korai keresztény gondolkodó. Radikálisan elválasztotta a régi Ószövetség hibás Istenségét az Új Szövetség igazi Istenétől. Jézus Krisztus ennek a nagyobb Istennek volt a küldötte és Fia, aki azért küldte őt, hogy megmentse a világot a régi spirituális rendszertől. Eretneknek nyilvánították.
- **Melkitek**: Gúnynév azon Chalcedoni Othrhodoxokra, akik a monophysiták által uralt területeken laktak. A “Király Emberei”.
- **Miaphysiták**: Az Egy Természet gey változata, amely Alexandriai Cyrilhez és utódaihoz kapcsolódik. Az inkarnálódott Krisztusnak egy természete van, de az isteni és emberi természetből tevődik össze, s tartalmazza mindkettő összes tulajdonságát. Krisztus természete két Természet**ből** való.
- **Modalisták**: Lás Sabellius.
- **Monophysiták**: Az Egy Természet Krisztológia hívei. Ezt az elnevezést általánosan is használják, hogy a kevésbé radikális nézeteket is megnevezze, mint pld. miaphysiták.
- **Monotheleták**: A 7. században a Római Birodalom megpróbálta ;athidalni az Egy, ill. Két Természet közötti szakadékot. A birodalom és egyház vezetői azt hirdették, hogy Krisztusnak Egy Akarata volt. Később ezt eretnekségnek nyilvánították.

Melléklet – Fontosabb Krisztológiai álláspontok

- **Nesztoriánusok**: Nestorius kritikusai azzal vádolták őt, hogy tanítása szerint Krisztusban Két Természet létezik, de ez nem teljes egység. Mária tehát Krisztus Anyja, de nem az Isten Anyja. Az utókor Nestorius tanítását sokkal közelebbről tartja a fő orthodoxyához, mint korábban.
- **Samosatai Pál**: Antiochia 3. századi püspöke. Szerinte az ember Jézus istenivé a keresztelese során vált. Ezt eretnekségnek nyilvánították, mint egyfajta Két Természet eretnekséget, vagy adopcionalizmust.
- **Sabellius**: Rómában tanított a korai 3. században. Szerinte Krisztusnak emberi teste volt, de Istennel azonos volt természetileg: nem volt igazi emberi természete. Eszerint Atya, Fiú és Szentlélek nem személyek, hanem az isteni lét módusai. Krisztus egyenlő volt az Atyával abból a szempontból, hogy az Atya szenvedett a kereszten. Ez az Egy Természet hit szélsőséges formája.
- **Valentinus**: 2. századi egyiptomi gondolkodó, klasszikus gnoszticista Krisztológiát tanított, amely szerint az isteni Krisztus azért jött, hogy megváltsa az ördögi világot, de nem volt igazi emberi természete, s teste mindig is természetfölötti volt, mint emberi.

Melléklet – Fontosabb Krisztológiai álláspontok

- **Íge / Test Krisztológia**: E szerint Isten Ígéje (Logos) Testté (Sarx) vált, így a Logos volt a Krisztus testének a vezérmotívuma. E nézet Krisztust inkább az emberiség képviselőjének tekintette, mint egy önmagában kifejlődött személyiséget.
- **Íge / Ember Krisztológia**: E szerint Isten Ígéje (Logos) emberivé vált egy ember (Anthropos) formájában, aki Jézus Krisztus. Krisztus nem csak az emberiség képviselője általános értelemben, hanem egy önmagában kifejlődött személyiség.

Irodalom – könyv

- Jenkins, Philip: *The Lost History of Christianity*. HarperOne, 2008.
- Jenkins, Philip: *Jesus Wars*. SPCK, 2010.
- Jenkins, Philip: *The Next Christendom*. Oxford UP, 2011.
- Jenkins, Philip: *The New Faces of Christianity*. Oxford UP, 2006.
- Jenkins, Philip: *God's Continent*. Oxford UP, 2007.
- Dalrymple, William: *From the Holy Mountain*. Owl Book, 1997.
- Innemé, Karel C. & Lutz, Robin: *Koptische kloosters*. Fontein, 1999.
- Procopius: *The Secret History*. Penguin, 2007.
- Moschou, John: *The Spiritual Meadow*. Cistercian Publications, 1992.
- Theodoret of Cyrrhus: *A History of the Monks of Syria*. Cistercian Publications, 1985.
- De Rosa, Peter: *Vicars of Christ*. Poolbeg, 2000.
- Asbridge, Thomas: *The Crusades*. Simon & Schuster, 2012.
- Williams, Rowan: *Arius*. Darton, Longman and Todd, 1987.
- Kannengiesser, Charles: *Arius and Athanasius*. Varorium, 1991.
- Stead, Christopher: *Doctrine and Philosophy in Early Christianity*. Varorium, 2000.
- Decret, François: *Mani et la tradition manichéenne*. Maitres Spirituels, 1974.
- Maalouf, Amin: *Les Jardins de lumière*. Lattès, 1991.
- Maalouf, Amin: *Les croisades vues par les arabes*. Lattès, 1983.

Irodalom – könyv

- Schuon, Frithjof: *The Transcendent Unity of Religions*. Quest Books, 2005.
- Ostrogorsky, George: *History of the Byzantine State*. Basil Blackwell, 1989.
- Vasiliev, A. A.: *History of the Byzantine Empire*. Madison, 1928.
- Glubb, John Bagot: *The Great Arab Conquests*. Hodder & Stoughton, 1963.
- Glubb, John Bagot: *The Empire of the Arabs*. Hodder & Stoughton, 1963.
- Glubb, John Bagot: *The Course of Empire*. Hodder & Stoughton, 1963.
- Glubb, John Bagot: *A Short History of the Arab Peoples*. Dorset Press, 1969.
- Glubb, John Bagot: *The Life and Times of Muhammad*. Cooper Square Press, 2001.
- Lings, Martin: *Muhammad*. Inner Traditions, 2006.
- Nasr, Seyyed Hossein: *Muhammad: Man of God*. ABC International Group, 1995.
- İnalcik, Halil (ed.): *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*. I-II. Cambridge UP, 2004.
- Norwich, John Julius: *Byzantium – The Early Centuries*. Alfred A. Knopf, 2007.
- Norwich, John Julius: *Byzantium – The Apogee*. Penguin, 1993.
- Norwich, John Julius: *Byzantium – The Decline and Fall*. Alfred A. Knopf, 2006.

Irodalom – könyv

- Robinson, Francis: *The Mughal Emperors*. Thames & Hudson, 2007.
- Farrokh, Kaveh: *Shadows in the Dessert – Ancient Persia at War*. Osprey Publishing, 2004.
- Roquebert, Michel: *Histoire des Cathares*. Tempus, 2002.
- Roquebert, Michel: *La religion cathare*. Tempus, 2009.
- Obrusánszky, Borbála: A nesztoriánus vallás elterjedése és jelentősége Belső-Ázsiában. Mikes International, 2008.
http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#137
- Kazantzakis, Nikos: *The Last Temptation*. Faber & Faber, 1995.
- De Purucker, Gottfried: *The Story of Jesus*. Theosophical UP, 1998.
- Baker-Brian, Nicholas J.: *Manichaeism: an ancient faith rediscovered*. T&T Clark International, 2011.
- Cameron, Ron (transl.) & Dewey, Arthur J. (ed.): *The Cologne Mani codex (P. Colon. inv. nr. 4780): Concerning the origin of his body*. Scholars Press, 1979.
- Merkelbach, Reinhold: *Mani und sein Religionssystem*. Westduetscher Verlag. 1986.
- Widengren, Geo: *Mani und der Manichäismus*. W. Kohlhammer Verlag, 1961.

Irodalom – könyv

- Koenen, Ludwig & Römer, Cornelia: *Mani - Auf der Spur einer verschollenen Religion*. Herder, 1993.
- Justice, Faith L.: *Hypatia. Her Life and Times*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.
- Brown, Dan: *The Da Vinci Code*. Corgi Books, 2013.
- Davidson, Basil: *The Black Man's Burden – Africa and the Curse of the Nation State*. James Currey, 1992.
- Davidson, Basil: *Africa In History*. Phoenix, 1991.
- Eliade, Mircea: *Shamanism – Archaic Techniques of Ecstasy*. Princeton UP, 2004.
- Eliade, Mircea: *The Myth of Eternal Return*. Pantheon Books, 1954.
 - Eredeti kiadás: *Le mythe de l'éternel retour*. Gallimard, 1949.
- Lockhart, James & Schwartz, Stuart B.: *Early Latin America – A History of Colonial Spanish America and Brazil*. Cambridge UP, 2005.
- Belloc, Hilaire: *The Great Heresies*. Tan Book and Publishers, Inc., 1991.
- Michael Baigent & Richard Leigh & Henry Lincoln: *The Holy Blood and the Holy Grail*. Arrow Books, 2006.

Irodalom – könyv

- Michel Roquebert: *L'épopée cathare - Tome 1, L'invasion 1198-1212*. Tempus, 2006.
- Michel Roquebert: *L'épopée cathare - Tome 2, Muret ou la dépossession 1213-1216*. Tempus, 2006.
- Michel Roquebert: *L'épopée cathare - Tome 3, Le lys et la croix, 1216-1229*. Tempus, 2006.
- Michel Roquebert: *L'épopée cathare - Tome 4, Mourir à Montségur 1230-1244*. Tempus, 2006.
- Michel Roquebert: *L'épopée cathare - Tome 5, La fin des Amis de Dieu 1244-1321*. Tempus, 2006.
- S.J. Hodge: *Secrets of the Knights Templar: The Hidden History of the World's Most Powerful Order*. Quercus, 2013.
- Malcolm Barber: *The New Knighthood : a History of the Order of the Temple*. Cambridge UP, 1994.
- A.A. Grishin & Bethany Goss: *The Knights Templar Absolution: The Chinon Parchment and the History of the Poor Knights of Christ*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.
- Helen Nicholson: *The Knights Templar: a New History*. Stroud, 2001.
- Dean A. Kowalski (ed.): *The Philosophy of the X-Files*. The UP of Kentucky, 2009.

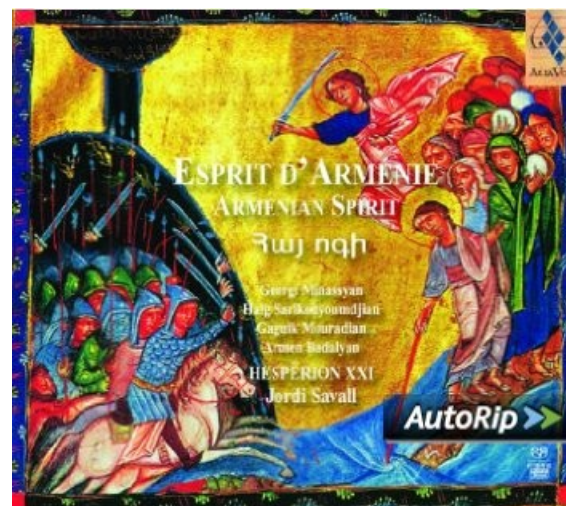
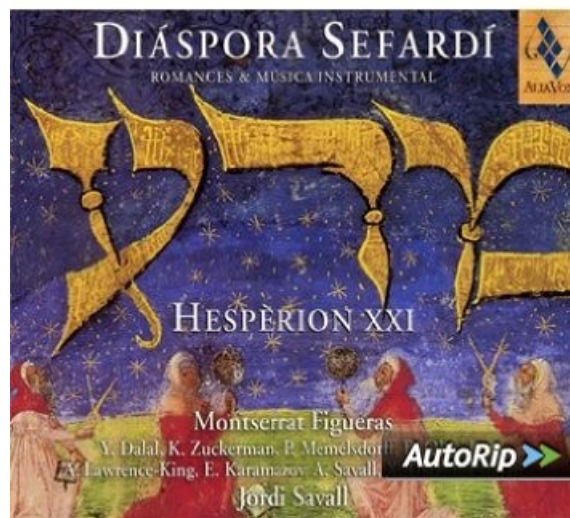
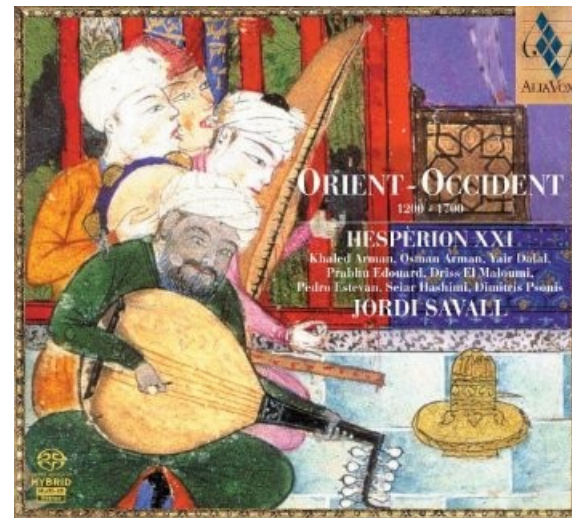
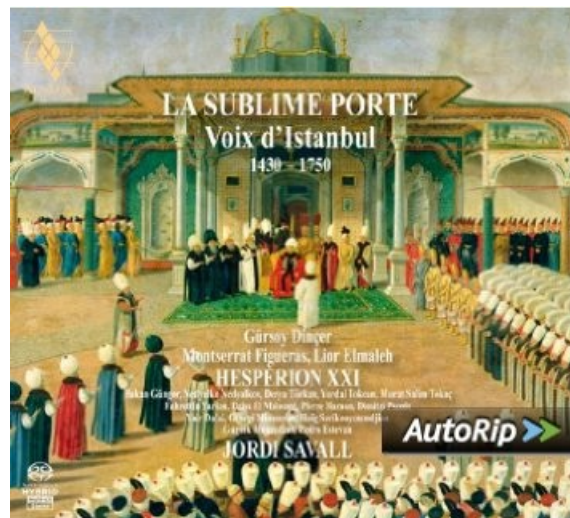
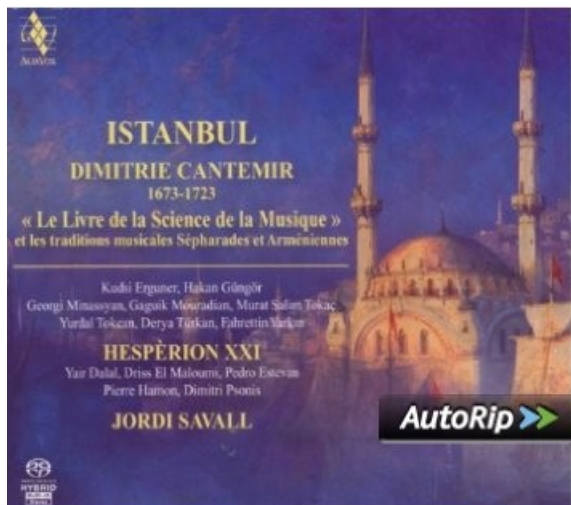
Irodalom – könyv

- Robert Shearman: *Wanting to Believe – a Critical Guide to X-Files, Millennium & The Lone Gunmen*. Mad Norwegian Press, 2009.
- Matt Hurwitz & Chris Knowles: *The Complete X-Files*. Insigh Editions, 2008.
- Dan Brown: *Angels and Demons: Special Illustrated Collector's Edition*. Bantam Press, 2005.
- Dan Brown: *The Da Vinci Code: Special Illustrated Collector's Edition: The Illustrated Edition*. Bantam Press, 2004.
- Kader Abdolah: *De Koran – een vertaling*. De Geus, 2008.
- Kader Abdolah: *De boodschapper – een vertelling*. De Geus, 2008.
- Meyer, Marvin (ed.): *The Nag Hammadi Scriptures*. HarperOne, 2007.
- Csornai, Katalin: *A duanhuangi sziklatemplom manicheus kézirattekercsei*. HUN-idea, 2008.
- Augustinus, Aurelius: *Vallomások*. Gondolat, 1987.
- Elliott, J.K.(ed.): *The Apocryphal New Testament*. Clarendon Press, 2009.
- Charlesworth, James H. (ed.): *The Old Testament Pseudepigrapha Vol. 1-2*. Hendrickson Publishers, 2013.
- Vermes, Géza (trans.): *The Complete Dead Sea Scrolls in English*. Penguin, 2004.
- *Ante-Nicene Fathers Vol. 1-10*. Hendrickson Publishers, 2012.

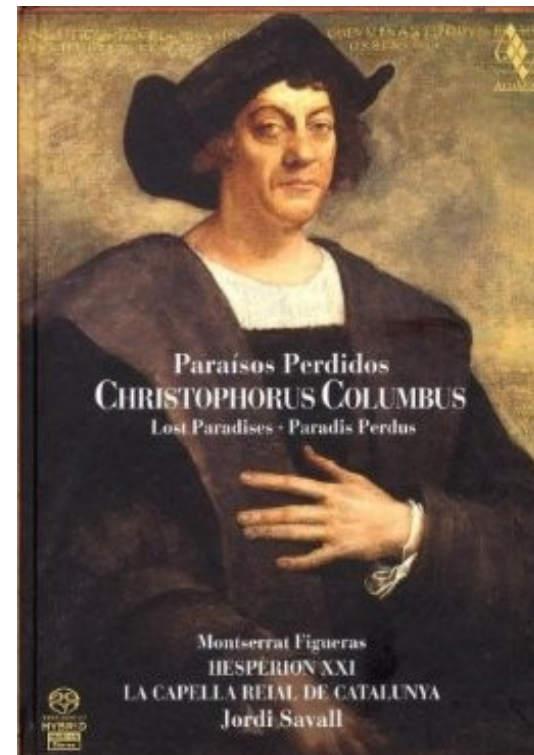
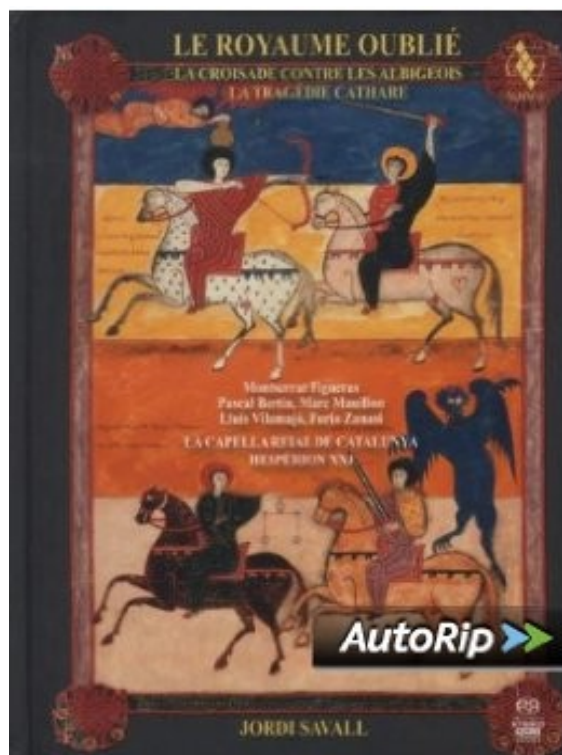
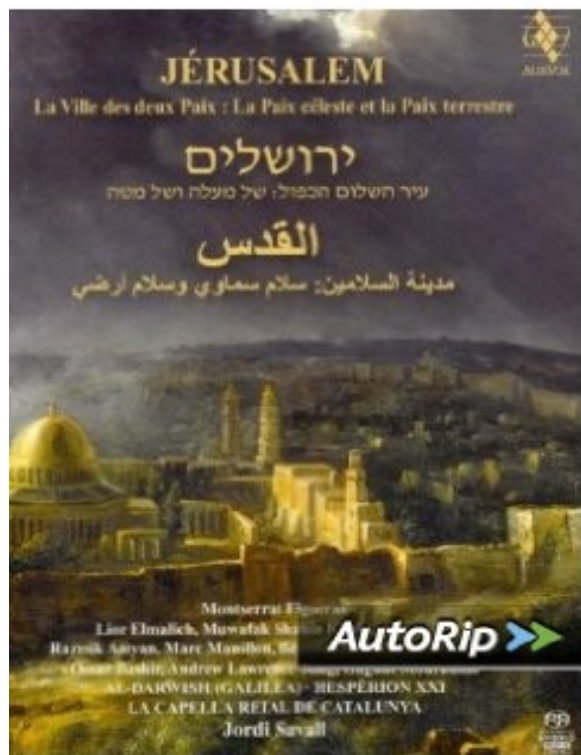
Irodalom – könyv

- *Nicene and Post Nicen Fathers Series 1. Vol 1-14.* Hendrickson Publishers, 2012.
- *Nicene and Post Nicen Fathers Series 2. Vol 1-14.* Hendrickson Publishers, 2012.
- *History of Christian Church Vol. 1-8.* Hendrickson Publishers, 2012.
- Lieu, S.N.C.: *Manichaeism in the Late Roman Empire and Medieval China.* J.C.B. Mohr, 1992.
- Lieu, S.N.C.: *Manichaeism in Mesopotamia and the Roman East.* Brill, 1994.
- Lieu, S.N.C.: *Manichaeism in Central Asia and China.* Brill, 1998.
- R.J. Teske (trans.): *The Manichean Debate.* New York City Press, 2006.
- R.J. Teske (trans.): *Answer to Faustus, a Manichean.* New York City Press, 2007.
- *Encyclopaedia Iranica:* www.iranica.com

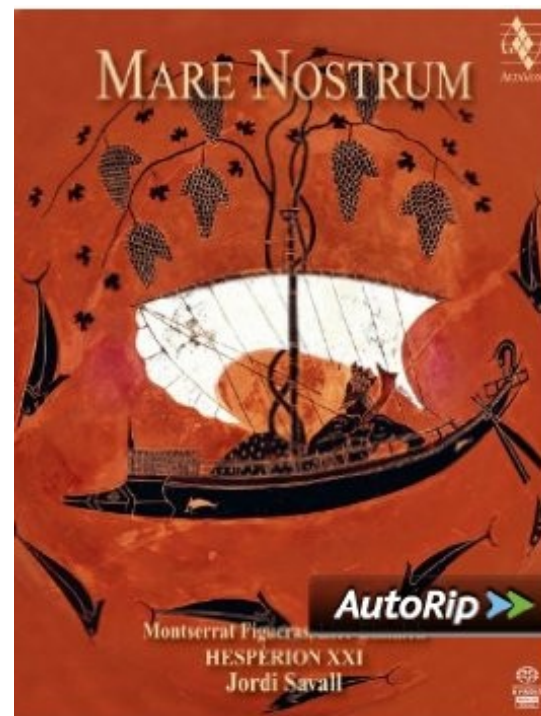
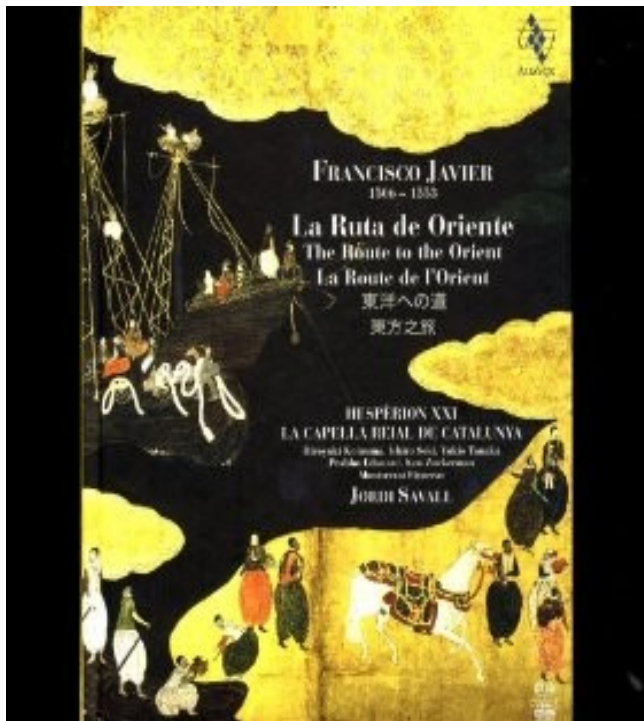
Irodalom – (SA)CD

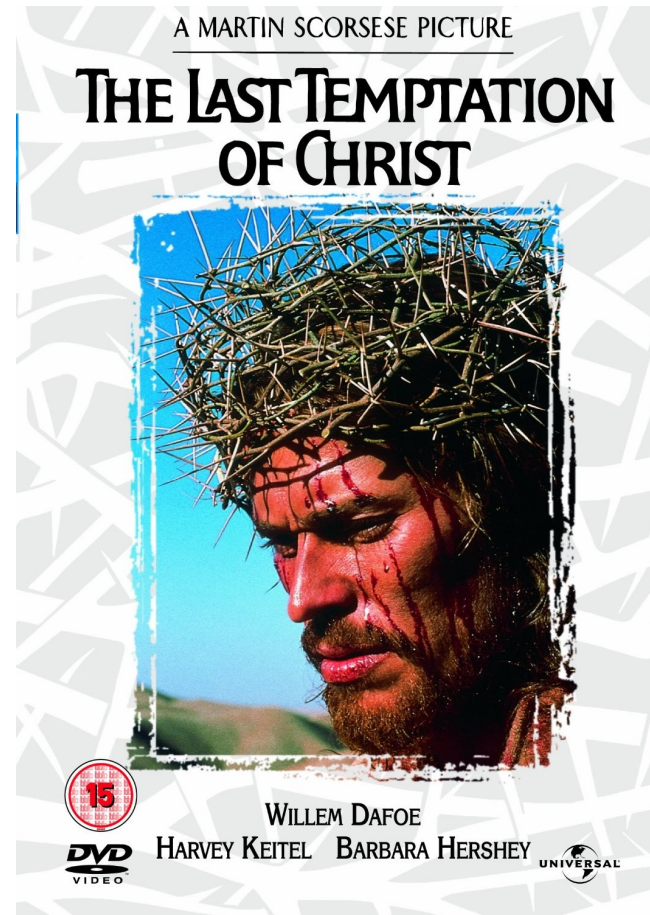
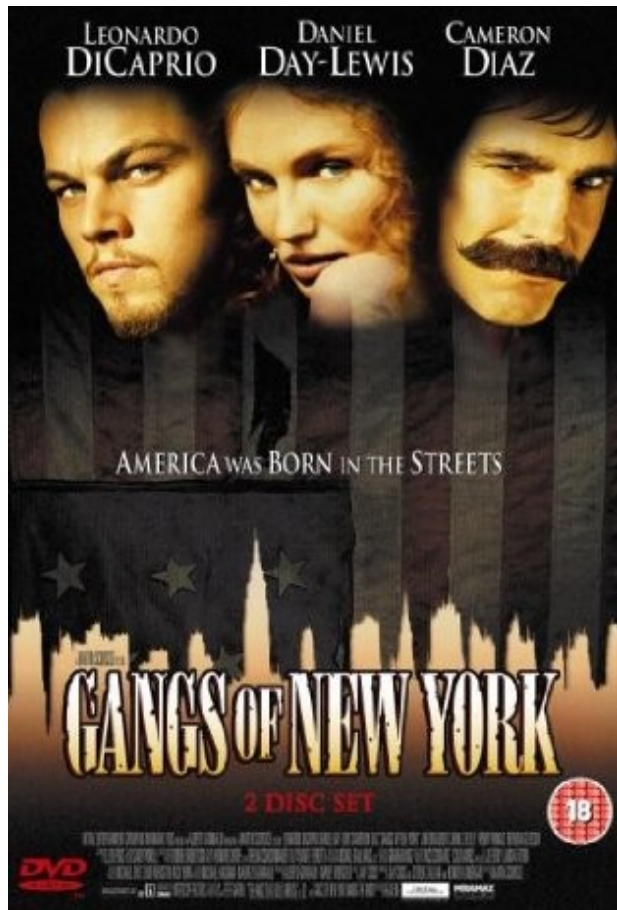
Irodalom – könyv & (SA)CD

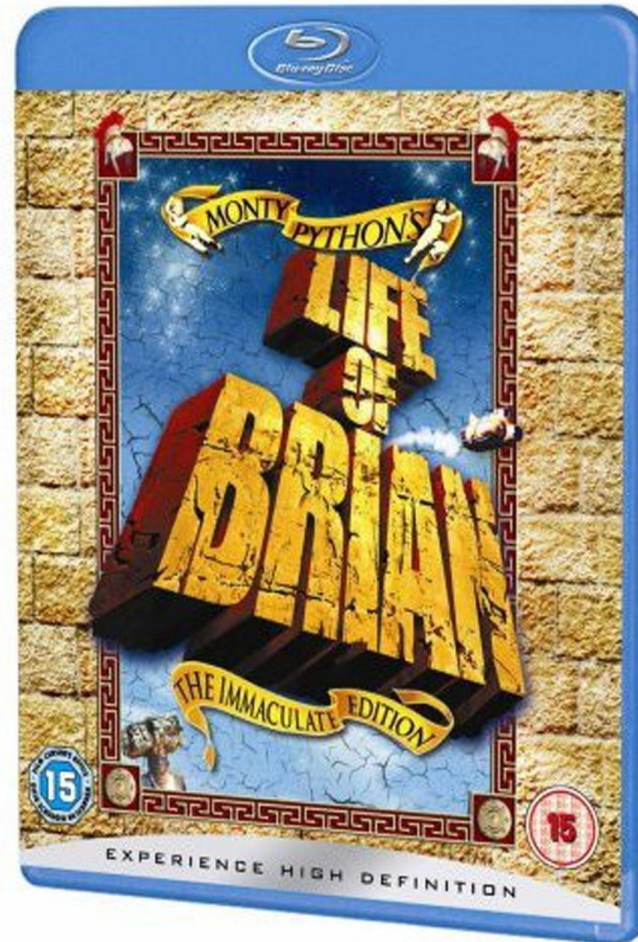
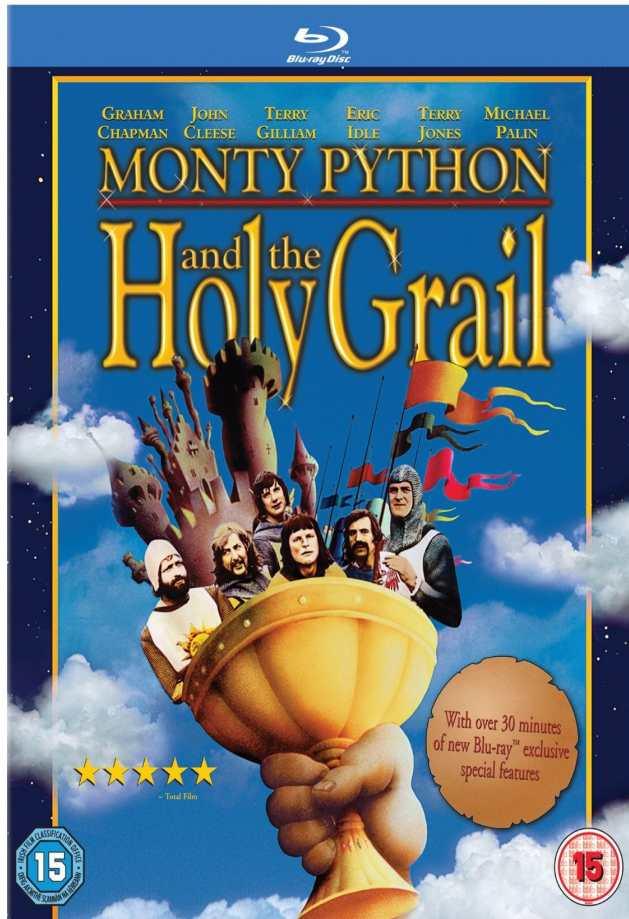
Irodalom – könyv & (SA)CD

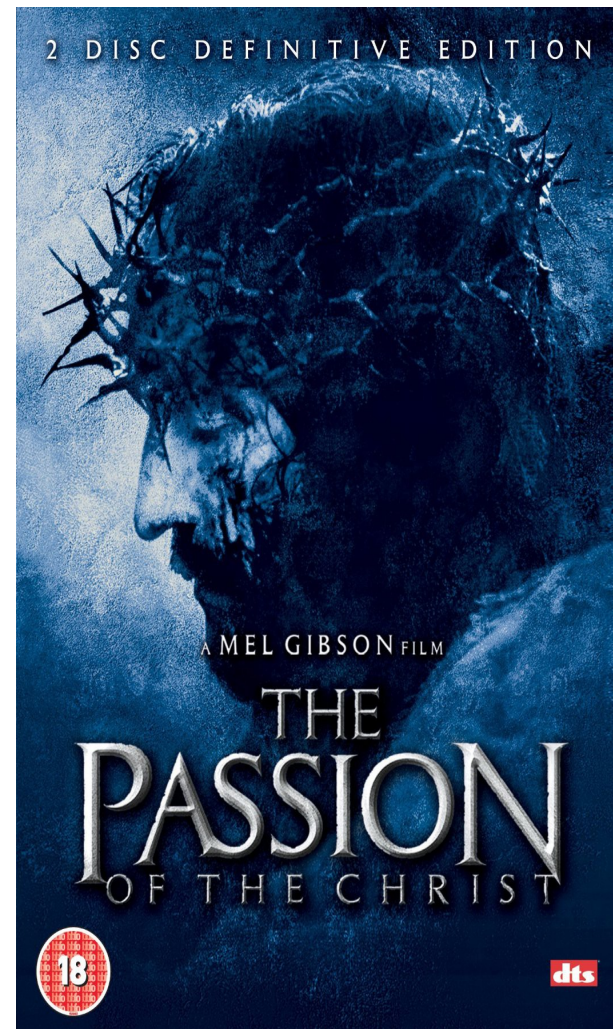
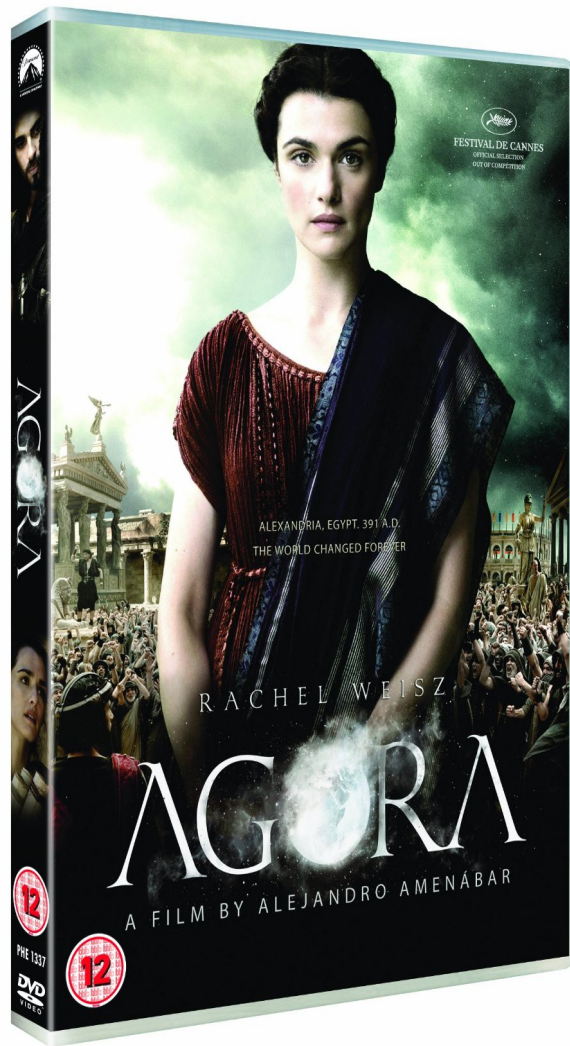
Irodalom – film

Irodalom – film

Irodalom – film

Irodalom – film

Irodalom – film

